

φείς ένορατικοί χαρακτηρίζεται δι' ύποχονδρίας, δι' ύπερβολικῆς εὐαισθησίας τῶν αἰσθητηρίων, δι' ἐμμόνου δεσμεύσεως πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα καὶ ἀντικείμενα.

7. Ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ἐνδοστρεφοῦς ένορατικοῦ καὶ τοῦ κατ' αἰσθησιν ἐνδοστρεφοῦς.

Ἐκ τῶν γενικῶν παρατηρήσεων τοῦ Γιούγκ περὶ τοῦ ἐνδοστρεφοῦς κατ' αἰσθησιν καὶ τοῦ ἐνδοστρεφοῦς ένορατικοῦ, αἵτινες εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι, καλὸν κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν τινάς.

Στερούμενοι οἱ δύο οὔτοι τύποι τῆς ἰκανότητος καὶ προθυμίας νὰ ἐκδηλώνωνται πρὸς τοὺς ἄλλους, δὲν παρέχουν γεγνημένα ἐπαρκῆ, ἀφ' ὧν ἀφορμώμενος ὁ παρατηρητῆς νὰ δύναται νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν ὀρθῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν στρέφεται κυρίως πρὸς τὰ ἔνδον, ὀρατὸν ὑπὸ τῶν ἄλλων εἶναι κρυφίνουσα, ἐπιφυλάξεις, ἀδιαφορία ἢ ἀβεβαιότης καὶ φαινομενικῶς ἀμηχανία ἄλογος. Τὸ ἐκδηλούμενον συνήθως προέρχεται ἐκ τῶν δευτερευουσῶν καὶ σχετικῶς ἀσυνειδήτων λειτουργιῶν, αἵτινες, ὡς εἶκος, δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένα καὶ ἐπομένως ἀρχαίζουσι. Διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι οὔτοι εὐκόλως πίπτουν θύματα προκαταλήψεων καὶ ὑποτιμῶνται ἢ τούλάχιστον δὲν κατανοοῦνται ὑπὸ τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένην τὴν κρίσιν, οὐδ' αὐτοὶ κατανοοῦν ἐπαρκῶς ἑαυτοὺς, ἀποροῦν δέ, διατὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων δὲν ἐκτιμῶνται δεόντως. Δὲν δύνανται οὔτοι νὰ κατανοήσουν, ὅτι ὅσα μὲν δύνανται νὰ ἐκδηλώσουν πρὸς τὰ ἔξω, ὡς προερχόμενα ἐκ δευτερευουσῶν παρ' αὐτοῖς λειτουργιῶν, δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία· ὅσα δὲ ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσιν ἀξιόλογα, ἀδυνατοῦν νὰ ἐκφράσουν οὕτως, ὥστε νὰ γίνωνται καταληπτὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν γένει αἱ ἀνακοινώσεις αὐτῶν στεροῦνται τῆς προσηκούσης θερμότητος καὶ πειστικότητος.

Ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους συμπεριφορὰ εἶναι πολλάκις ἀποκρου-

στική, χωρίς να έχουν συνείδησιν τούτου οὐδὲ τὴν πρόθεσιν νὰ φέρωνται οὕτως.

Ὁ παρατηρητὴς ὁ γινώσκων ταῦτα ἀναμφιβόλως θὰ κρίνη αὐτοὺς ἐπιεικέστερον. Ἄλλ' οὐδέποτε ἡ ἐπιείκεια τῶν ἄλλων πρέπει νὰ προβαίη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἀναγκάζωνται ὑπ' αὐτῶν οἱ τοιοῦτοι ἐνδοστρεφεῖς εἰς ἀνακοινώσεις καὶ ἐν γένει εἰς κατὰ τινα οἰουδήποτε τρόπον ἐκδήλωσιν τῶν ψυχικῶν αὐτῶν γεγονότων καὶ καταστάσεων. Τοσαύτη ἐπιείκεια θὰ ἀπέβαινε εἰς αὐτοὺς λίαν ἐπιβλαβής.

Κρινόμενοι οὗτοι κατὰ τὴν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἰκανότητα, ἦτις ἀπαιτεῖ ἐπαρκῆ ἐξωστρέφειαν καὶ δύναμιν τῆς διανοίας, εἶναι οἱ πάντων ἀνθρώπων ἀχρηστότατοι. Ἄφ' ὑψηλοτέρας ὁμῶς περὶωπῆς θεωρούμενοι οἱ ἐνδοστρεφεῖς οὗτοι εἶναι οἱ ζῶντες ἀψευδεῖς μάρτυρες τοῦ γεγονότος, ὅτι πλούσιος καὶ εὐκίνητος κόσμος, βίος δαφιλῶς ἀναβλύζων καὶ καταγοητεύων δὲν ὑπάρχει μόνον ἔξω, ἀλλὰ καὶ ἐνδον. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι λίαν διδακτικοὶ εἰς πάντα, ὅστις δὲν εἶναι τετυφλωμένος ὑπὸ τῆς ἐκάστοτε κρατούσης πνευματικῆς μόδας. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἰσχυρῶς παράγουν τὸν πολιτισμὸν καὶ παιδαγωγοῦν ἰσχυρῶς κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν τρόπον. Οὐχὶ τόσο διὰ λόγων, ὅσον κυρίως διὰ τῆς ζωῆς των διδάσκουν τοὺς ἄλλους. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των καὶ οὐχ ἤκιστα ἀκριβῶς ἐκ τοῦ μεγίστου αὐτῶν ἐλαττώματος, δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀδυναμίας νὰ ἀνακοινώσουν τὸν ψυχικὸν αὐτῶν πλοῦτον, κατανοοῦμεν μίαν τῶν μεγίστων πλανῶν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, τὴν δεισιδαίμονα δηλαδὴ πίστιν εἰς τὸ λέγειν πολλά καὶ ἐκδηλώνειν ἑαυτὸν, εἰς τὴν ὑπέρμετρον ἐκτίμησιν τοῦ διὰ λόγων καὶ μεθόδων διδάσκειν καὶ κηρύττειν. Δυνατὸν μὲν βεβαίως καὶ οἱ λόγοι τῶν γονέων καὶ παιδαγωγῶν νὰ παράγουν ἐπιβλητικὴν τινα ἐντύπωσιν ἐπὶ τῶν νέων, τῶ ὄντι ὁμῶς παιδαγωγεῖ αὐτὸς οὗτος ὁ τρόπος τοῦ βίου καθ' ἑαυτὸν· αἱ δὲ χειρονομίαι αἱ τοὺς λόγους συνοδεύουσαι καὶ αἱ ἄλλαι ὀρεῖαι ἐκδηλώσεις ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα ἔχουν τὴν σύγχυσιν τῶν νέων. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τόσο πολὺ πιστεύουν εἰς τὰς μεθόδους, ὥστε ἀρ-

κει νά είναι μέθοδος τις καλή, ίνα ό ταύτην άσκών διδάσκαλος έμφανίζεται εξηγιασμένος δι' αύτης κατά πάντα. "Ομως κατώτερος άνθρωπος ούδέποτε δύναται νά είναι όρθως παιδαγωγών διδάσκαλος. Δύναται βέβαια ό τοιοϋτος διά τής μεθόδου τής εργασίας του και διά λαμπράς Ικανότητας περι τό έκφράζειν τά διανοηματά του νά κρύπτη τήν κατωτερότητά του· όμως αύτη άσυνειδήτως μέν, άλλ' άσφαλως, δηλητηριάζει τόν μαθητήν. Και οϋτος δε (ό μαθητής) υποκύψας εις τό κρατοϋν πνεϋμα οϋδέν ωφελιμώτερον ζητεί παρά τών ένηλικών ή τήν γνώσιν μεθόδων χρησίμων· διότι πάντες οί περι αύτόν λόγω και έργω διδάσκουν, ότι πᾶσα επιτυχία και εϋδαιμονία ύπάρχει έξω και μόνον αναγκαϊον μέσον προς κτήσιν αύτης είναι ή χρήσις όρθών μεθόδων. Αϋτών τούτων τών διδασκόντων τά θρησκευτικά ό βίος πόρρω απέχει από τοϋ νά καταδεικνύη εις τούς άκροατάς τήν εϋδαιμονίαν εκείνην, ήτις έκπηγάζει εκ τής πλουσίας έσωτερικής έμπειρίας.

Αναμφιβόλως οί δύο οϋτοι ένδοστρεφεϊς τύποι δέν εκπροσωποϋν, έπομένως οϋδέ διδάσκουν, τόν τέλειον άνθρωπισμόν· διότι στεροϋνται τής προσηκούσης δυνάμεως τοϋ διανοεϊσθαι συνειδητώς κατά τόν όρθόν λόγον και τοϋ κρίνειν ήθικώς κατ' αύτόν. Αλλ' ό βίος αύτών διδάσκει λαμπρως κατά τόν άλλον εκείνον δυνατόν και Ιδιάζοντα εις αύτούς τρόπον, τήν έλλειψιν τοϋ όποϊου όδυνηρως συναισθάνεται ό πολιτισμός ήμῶν.

δ') Γενικαί τινες παρατηρήσεις

Έν τέλει ό Γιούγκ παραθέτει γενικάς τινας παρατηρήσεις περι τών ψυχολογικῶν τύπων, τας όποϊας ώσαύτως κρίνομεν καλόν νά συνοψίσωμεν.

Κατά Γιούγκ οί ψυχολογικοί τύποι, περι τών όποϊων οϋτως εύρύν λόγον έκαμε, έν τή πραγματικῃ ζωῃ σπανίως παρουσιάζονται οϋτω καθαροί, ως περιεγράφησαν. Η άκριβεστέρα έρευνα τοϋ άτόμου καταδεικνύει, ότι παρ' αύτῶ ύπάρχει μέν τι προφανώς σύνηθες, οϊονει κατά νόμον έκδηλούμενον και κυ-

ρίως χαρακτηρίζον τὸ ἄτομον. Παρὰ τοῦτο ὁμως, ἢ, μᾶλλον συγκεκριμένως, παρὰ τὴν κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτυγμένην καὶ διακεκριμένην εἰς διαφόρους ποικίλας ἐπὶ μέρος λειτουργίας, ὑπάρχει πάντοτε ἐν τῇ συνειδήσει καὶ δευτερεύουσά τις ἢ ὁποία, ὡς εἶκος, εἶναι ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένη καὶ ἐπομένως διορίζει τὰ τοῦ συνειδητοῦ βίου ἀσθενέστερον τῆς πρωτεύουσας.

Σαφέστερον δὲ περὶ τοῦ πράγματος λέγει περίπου τὰ ἐξῆς. Συνειδητὰ δύνανται νὰ εἶναι τὰ προϊόντα πασῶν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Περὶ συνειδητότητος ὁμως λειτουργίας τινὸς δυνάμεθα νὰ λέγωμεν μόνον, ἐὰν ὄχι μόνον δυνάμεθα νὰ κινῶμεν αὐτὴν εἰς ἐνέργειαν κατὰ βούλησιν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν κατ' ἀρχὴν αὕτη εἶναι ἢ τὴν κυρίαν τῆς συνειδήσεως κατεύθυνσιν ὀρίζουσα. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, ἐὰν π.χ. ἡ διανόησις δὲν εἶναι ἀπλή ἀνασκόπησις καὶ ἀναμάσησις ἐπακολουθοῦσα ἄλλην τινα λειτουργίαν, ἀλλ' ἐὰν οἱ συλλογισμοὶ αὐτῆς, ἀρχῆθεν αὐτοτελεῖς, ἔχουν ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας ἀπόλυτον κύρος, ὥστε, δοθείσης περιστάσεως, νὰ διορίζουν οὗτοι τὰς πράξεις ὡς τὸ μόνον κύριον αὐτῶν αἴτιον. Τοιαύτη διανόησις εὐλόγως δύναται νὰ κληθῆ κυρία, πρωτεύουσα, συνειδητὴ λειτουργία. Τὴν ἀπόλυτον ταύτην ὑπεροχὴν ἐν τῇ πραγματικῇ ἐμπειρίᾳ ἔχει πάντοτε καὶ δύναται νὰ ἔχη μόνον μία λειτουργία. Διότι ἢ ἐξ ἴσου αὐτοτελεῖς ὑπαρξίς καὶ ἄλλης τινὸς λειτουργίας ἀναγκαίως θὰ κατηύθυνεν ἄλλως τὴν συνειδησιν, ἐν ἣ ἢ τούλάχιστον μερικὴ ἀντίφασις τῶν δύο λειτουργιῶν θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἄλλ' ὅρος ἀναγκαῖος τῆς συνειδητῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἔχη σαφεῖς καὶ ἀναμφιβόλους σκοπούς ἢ ἀνάγκη δὲ αὕτη καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἰσοτιμίαν δύο λειτουργιῶν. Ἡ δευτερεύουσα λειτουργία εἶναι ἐπικουρική· ὡς δευτερεύουσα δὲ δύναται νὰ συνυπάρχη μόνον λειτουργίᾳ μὴ ἀντιτιθεμένη κατ' ἀρχὴν πρὸς τὴν κυρίαν. Π.χ. παρὰ τὴν διανόησιν ὡς κυρίαν ἀδύνατον νὰ συνυπάρχη ὡς δευτερεύουσα ἢ λειτουργία τοῦ συναισθάνεσθαι· διότι κατ' οὐσίαν αἱ λειτουργίαι αὗται εἶναι λίαν ἀντίθετοι. Ἡ διανόησις, ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶναι

πιστή εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, ὀφείλει νὰ ἀποκλείῃ τὸ συναίσθημα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει τὸ γεγονός, ὅτι πράγματι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ὧν ἡ διανοήσις εἶναι ἰσότημος πρὸς τὸ συναίσθημα καὶ ἐπομένως ἀμφότεροι αἱ λειτουργίαι αὗται ἔχουν τὴν αὐτὴν διοριστικὴν δύναμιν. Ἄλλ' ἔνθα τοῦτο συμβαίνει, πρόκειται περὶ σχετικῶς ἀναπαύκτου συναισθήματος καὶ διανοήσεως καὶ οὐχὶ περὶ ἀνθρώπων, ὧν ἡ ψυχικὴ ἀνάπτυξις προέβη μέχρι τῆς σαφοῦς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν διακρίσεως. Ἡ σύμμετρος ἄρα συνειδητότης καὶ ἀσυνειδητότης τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἶναι γνώρισμα τῆς ἀρχεγόνου, ἀναπαύκτου πνευματικῆς κατάστασεως.

Ἡ δευτερεύουσα (συνειδητὴ) λειτουργία παρὰ τῷ ἀνεπτυγμένῳ κάπως ἀνθρώπῳ εἶναι μὲν, ὡς ἡ πείρα διδάσκει, διάφορος, ἀλλ' οὐχὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν κυρίαν· π.χ. ἡ διανοήσις ὡς κυρία λειτουργία δύναται νὰ συνυπάρχη μετὰ τῆς ἐνοράσεως ὡς δευτερευούσης ἢ μετὰ τοῦ αἰσθήματος, ἀλλ' οὐδέποτε μετὰ τοῦ συναισθήματος. Ἡ ἐνόρασις καὶ τὸ αἶσθημα δὲν εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν διανόησιν· τὸναντίον αὗτοι ὡς λειτουργίαι τῆς ἀντιλήψεως παρέχουν εὐπρόσδεκτον ἐπικουρίαν εἰς τὴν διανόησιν, πρὸς ἣν ὡς λειτουργίαν λογικὴν, κριτικὴν, ἀντίκειται καὶ ἐπιτυχῶς ἀνταγωνίζεται τὸ συναίσθημα, ὅπερ ὡσαύτως εἶναι κριτικὴ λειτουργία.¹

Ἡ Ἐπικουρικὴ λειτουργία εἶναι ὠφέλιμος μόνον καθ' ὅσον ἐπικουρεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐγείρει τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνῃ αὐτοτελὴς καὶ ἰσότημος πρὸς τὴν κυρίαν.

Περὶ τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους τῷ ὄντι ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πραγματικῇ ζωῇ ἰσχύει τὸ ἀξίωμα, ὅτι παρὰ τὴν κυρίαν συνειδητὴν λειτουργίαν ὑπάρχει καὶ τις σχετικῶς συνειδητὴ ἐπικουρικὴ, ἣτις ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διαφέρει τῆς κυρίας κατὰ

1. Τὸ συναίσθημα κατὰ Γιούγκ εἶναι εἶδος τοῦ κριτικῆς διαφέρει δὲ ἡ συναισθηματικὴ κρίσις τῆς διανοητικῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὴ μὲν γίνεται χάριν συνδέσεως τῶν γεγονότων δι' ἐννοιῶν καὶ χάριν τῆς κατασκευῆς ἐνιαίου τινος ὅλου, τὸ δὲ συναίσθημα εἶναι κρίσις γινομένη κυρίως χάριν τῆς ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως γεγονότος ἢ πράγματός τινος.

τὴν βαθυτέραν οὐσίαν. Ἐκ τῶν μίξεων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν προέρχονται πολλοὶ μερικώτεροι τύποι, οὓς εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν ἐν τῷ βίῳ π.χ. πρακτικὴ διάνοια συνδέεται μετὰ τῆς λειτουργίας τοῦ αἰσθάνεσθαι, θεωρητικὴ διάνοια συνυπάρχει μετ' ἐνοράσεως, καλλιτεχνικὴ ἐνόρασις ἐκλέγει καὶ ἐκφράζει τὰς εἰκόνας αὐτῆς τῇ βοήθειᾳ τῆς συναισθηματικῆς κρίσεως, φιλοσοφικὴ ἐνόρασις συνδεδεμένη μετ' ἰσχυρᾶς διανοήσεως ἐκφράζει δι' αὐτῆς κατὰ τρόπον καταληπτὸν τὰ ὀράματα τῆς.

Ἀντιστοιχῶς πρὸς τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν συνειδητῶν λειτουργιῶν διαπλάσσεται καὶ ἡ συγχώνευσις τῶν ἀσυνειδητῶν. Εἰς τὴν συνειδητὴν π.χ. πρακτικὴν διάνοιαν ἀντιστοιχεῖ ἀσυνειδητος ἐνορατικὴ καὶ συναισθηματικὴ κατεύθυνσις, ἐνθα ἡ λειτουργία τοῦ συναισθάνεσθαι ἀπωθεῖται ἰσχυρότερον τῆς ἐνοράσεως.

Ὁ θέλων νὰ ἐρευνήσῃ ἐπιτυχῶς τὸ ἀσυνείδητον καὶ δὴ τὴν μᾶλλον ἀπωθουμένην λειτουργίαν ὀφείλει νὰ ἀφορμηθῇ ἀπὸ τῆς δευτερευούσης συνειδητῆς λειτουργίας.

Αἱ ἀσυνείδητοι λειτουργίαι παραμένουν, ὡς εἰκός, ἀνανάπτυκτοι, ἀρχέγονοι καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀλόγων ζώων ὅμοιοι. Αἱ δὲ συμβολικαὶ αὐτῶν ἐκδηλώσεις, ἃς ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ὄνειροις καὶ ἐν ταῖς κατὰ φαντασίαν παραστάσεσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παριστάνουν τὸν ἀγῶνα δύο ζώων ἢ δύο τεράτων.